

De Heraut

van de

Gereformeerde Kerken in Nederland.

Het auteursrecht van den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de wet van 28 Juni 1882 (Staatsblad N°. 124).

Zondag 31 October 1897. N°. 1036.

Dit blad wordt geregeld des Vrijdags aan de geabonneerden verzonden. Bijdragen van medewerkers, ingezonden stukken en alles wat verder den inhoud van dit blad betreft, te adresseren aan de REDACTIE, Abonnementen en Advertenties aan den Uitgever J. A. WORMSE, Bureau N. Z. Voorburgwal 44, te Amsterdam. Insendingen die later dan Dinsdag v. namiddags te 12 uren worden ontvangen kunnen voor het nummer van die week niet meer in aanmerking komen. Lukas 2:1.

Abonnementenprijs franco aan huis, per drie maanden f1.20. Afzonderlijke nummers aan het Bureau 10 Cent. Abonnementen worden aangenomen door alle Boekhandelaars, Postdirecteuren enz. en aan het Bureau te Amsterdam. Advertenties: van 1 tot 8 regels 90 Cent; voor elke regel meer 15 Cent. Aanvragen en vermelding van Heftigheden en Verslagen van Verenigingen 10 Ct. p. regel.

Dan de gemeene Gratie.

DERDE REEKS.
XXIII.

Ed het geschiedde in die-
zelve dagen, dat er een gebod
uitging van den keizer Augustus,
dat de geheele wereld beschree-
ven zoude worden. Lukas 2:1.

Zoo is het dan de allerbijzonderste Voor-
zienigheid Gods, die in haar beest voor den
Middelaar, aan dien Middelaar als vrucht zijner
„gemeene gratie“ vinden doet: 1°. „het
vleesch en bloed der kinderen“; 2°. den
kring waarin hij opwaas, stonemende in
grootte en wijsheid en genade bij God en
bij de menschen; 3°. den volkskring, die
hem den levensvorm, den denkform en taal-
vorm biedt, waarin hij zichzelven aan Israël,
en door Israël aan de wereld openbaren
kon; en 4°. een op zijn hoogst ontwikkelde
rechtsbedeeling, voor wier forum door hem de
rechtsstrijd tusschen God en de wereld kon
worden uitgestreden. Thans moet hier nog als
vijfde punt aan worden toegevoegd: Het is
ook dank zij die gemeene gratie, dat de
wereld, na zijn Hemelvaart, in staat bleef,
zijn Evangelie in zich op te nemen, en de
wereldkerk te doen uitkomen.

De Christus verschijnt op aarde, om haar
weder te verlaten. Die nedergeald is, vaart
weer op. Maar dat weer heengaan is geen
verdwijnen. Er is een lichtspoor dat achter-
blijft. Ja, zelfs kan men tot op zekere hoogte
zeggen, dat Christus eerst zijn stofelijk
lichaam aannam uit het vleesch en bloed
der kinderen, en daarna zich zijn mystiek
of geestelijk Lichaam formeerde uit alle
natien en volkeren. Heengaande laat hij iets
achter op aarde, zoowel in den kring zijner
discipelen, als onder het Joodsche volk, dat
zich aan den indruk zijner verschijning niet
ontworstelen kon. En wat meer nog zegt,
als hij heengaat, is dat heengaan geen schei-
den, geen weer prijsgeven van deze wereld,
geen terugkeer tot den toestand dat aarde
en hemel twee waren, maar uit dien hemel
werkt hij alsnu op die aarde in, brengt een
mystieke gemeenschap met die wereld door
den Heiligen Geest tot stand, en zet zijn
slechts schijnbaar afgebroken werk voort door
gestadig en rusteloos in die wereld, door
zijn mystiek Lichaam, zijn invloed te doen
uitgaan.

Herinnering kan hier volstaan, betoog ware
overtollig. Heel de strekking toch van Jezus'
toespraken, vóór en na de instelling van het
heilig Avondmaal, en voorts van geheel den
schat van schriftuur die ons zijn apostelen
achterlieten, niet het minst van de Openba-
ring, is er als op ingericht, om elk denkbeeld
af te snijden, als ware het met de Hemelvaart
uit geweest, en om het ons op alle manieren
klaar en duidelijk te maken, dat de Christus,
eenmaal gezeten aan de rechterhand des Va-
ders, uit den hemel, door inwerking op onze
aardsche toestanden, zijn eens begonnen
werk in deze wereld voortzet. Zelfs gaat niet
te ver, wie beweert, dat voor de wereld in
breeden zin het werk van den Middelaar
eerst na zijn Hemelvaart begonnen is. Tot op
die ure sloot hij zich opzettelijk en welbe-
wust in Israël op, naar den regel dat het
nog de ure niet was, om het brood der
kinderkens, d. i. van Israël, te nemen, en
den „hondekens“, d. i. aan de Heidenen, toe
te werpen. Die dam werd eerst doorbroken
op den Pinksterdag, en wel doorbroken niet
als een bijkomstig gevolg van zijn Vleesch-
wording, maar veel eerder als het hoofdoel,
waarop het bij die Vleeschwording was aan-
gelegd. Immers in de klaarste bewoordingen
wordt ons telkens betuigd, dat God zijnen
Zoon niet aan Israël, maar aan de wereld
gaf, en juist uit liefde voor die wereld ons
den Middelaar besteld had. Hij is een Ver-
zoener volstrekt niet alleen voor Israels zon-
den, maar voor de zonden der geheele
wereld. En als hij van den Olijfberg deze
aarde verlaat, leidt zijn bevel aan zijn jon-
geren, dat ze heen zullen gaan, onderwij-
sende alle volkeren. We staan hier alzoo
voor een tweede werk van den Christus,
maar nu van uit den hemel gewrocht, dat
even wezenlijk is, als het werk dat hij, nog
op aarde zijnde, volbracht; en niet één der
minste nadelen, die de dusgenaamde Levens-
van Jezus na zich sleepten, is dat zij voor
dit tweede stuk van het leven van Jezus het
oog der gemeente hadden, met de Hemel-
vaart zijn leven afsloten, en alzo het uiterst
gewichtige feit miksenden van dat tweede
stuk van Jezus' leven, dat juist pas bij zijn
Hemelvaart begint. Wie nu buiten Jezus
leefde, dien deert dat niet, maar wie uit eigen
zielservaring weet, wat het werk van Jezus
in zijn eigen leven is, die voelt terstond,
hoe op die wijs geheel de betekenis van
zijn Middelaarschap mikkend en vervulst
wordt.

Toch mogen we ons hier bij dat per-
soonlijke niet ophouden, alle aandacht dient
thans gericht op het werk zelf van Jezus na zijn
Hemelvaart voor de wereld in het gemeen.
Nu is de werking, waardoor Jezus dit tweede
werk gewrocht heeft, en nog werkt, en eens
volvoinden zal, ongetwijfeld eensdeels mystiek
van aard. Er gaan door den Heiligen Geest
invloeden, krachten des Koninkrijks, aandrij-
vingen, koesteringen der liefde, vertroosting-
en, bezielingen en leidingen van den Christus
uit, die alle ontleding schuwen, en slechts
geconstateerd kunnen worden; werkingen
die geheel en uitsluitend tot het terrein der
particuliere genade behooren, en die met de
gemeene gratie niets te doen hebben. Edoch,
en dit mag geen oogenblik uit het oog wor-
den verloren, die verticale werking, als we
ons zoo mogen uitdrukken d. i. van boven, sluit
zich aan bij een horizontale werking over
de breedte der aarde. Van boven is de wer-
king des Geestes, maar over de breedte der
aarde gaat de werking van het Woord uit,
en het is eerst uit de samenwerking van
deze beide, dat het groote werk van den
verhoogden Middelaar onder de volkeren
tot stand komt. Iets waaruit vanzelf volgt,
dat het niet onverschillig kan zijn, in wel-
ken toestand, in welk verband, in welken
onderlingen saamhang, in welke geestelijke
gesteldheid op het oogenblik, dat dit
werk begon, de volkeren en natien, of
wel men, de geslachten der wereld zich
bevonden. Die gesteldheid hing natuurlijk
uitsluitend af van hetgeen door het be-
steld der gemeene gratie was tot stand
gebracht. En uit dien hoofde is het, dat de
Christus ook voor dit tweede deel van zijn
Middelaarswerk geheel afhankelijk was van
wat hij als vrucht der gemeene gratie op
aarde vond. Zelfs komt eerst hier de be-
teekenis van de gemeene gratie voor het
Middelaarswerk ten voeten toe uit. Zoolang
toch de Christus alleen in Israël leefde en
onder Israël werkte, kwam hij telkens in
aanraking met volkstoestanden, die althans
voor een deel niet door de gemeene gratie,
maar evenzeer door de particuliere genade
beheerscht waren. Zoodra daarentegen de
stroom des levens die van hem uitgaat den
dam van Israël doorbreekt en uitvloeit over
de velden der wereld, houdt die doorrengen-
geling van bijzondere en algemeene genade
op, en tast en ziet elk dat we te doen
hebben met toestanden, die uitsluitend vrucht
waren der gemeene gratie.

Men versta dit wel. De kerk is er ge-
weest van den aanbegin der wereld, om-
dat God van het paradijs af, en alle eeuw
der historie door, op aarde zijn uitverkorenen
heeft gehad, en deze uitverkorenen op de
eene of andere wijze zijn Naam op aarde
verheerlijkt hebben. Zonder onderdanen was
onze Koning nooit. Maar hieruit vloeit nog
volstrekt niet voort, dat daarom de kerk
alle eeuwen door als een eigen lichaam, in
een eigen bestand, en als een afzonderlijke
organisatie zou zijn opgetreden. Integendeel.
Tot op Abraham is het leven der kerk met
het gewone menschelek leven één. Het is de
vader in het gezin, het is de koning van het
land, gelijk straks nog Melchizedek, die den
dienst des Heeren waarnaemt. Van een kerk
naast het gezin of naast het volksleven blijkt
niets. Er is geen spoor van te ontdekken. De
kerk was nog geheel in het gewone leven
ingeweven. Wie gezegd had: „Waar is de
kerk? Wijs mij de kerk!“ zou met hoofd-
schudden zijn afgewezen. — Daarna trekt het
verborgen leven der kerk zich in Abrahams
patriarchale tente terug. Doch ook nu merkt
ge van een zelfstaand, afzonderlijk optre-
den der kerk, in onderscheiding van dat
patriarchale leven zelf, nog niets. Er zijn
geen ambten. Er is geen afzonderlijke be-
diening. Er is geen op zich zelf staande
organisatie. Zelfs onder de Joden in Egypte,
die vier eeuwen lang, ontdekt ge hier geen
spoor van. En als eindelijk Mozes het volk
uit Egypte heeft uitgevoerd, en God het in
de woestijn onder regelingen en ordeningen
brengt, ziet ge wel de ambten en bedie-
ningen en regelingen opkomen, en zich in
den Tabernakel concentreren, maar toch
blijven ook in Israël volksleven en kerkeleven
dooreengestrengd. De natie is de kerk en
de kerk is de natie. En al was ook toen
onder Israël de waanzinnige kerk Gods, d. i.
de totaliteit zijner uitverkorenen, heel iets
anders dan het totaalcliff der besneden Joden,
tot een saamvergaderen der verkorenen,
zij het al met enkele hypocrieten doormengd,
kwam het niet. Ook al vielen de miljoenen af,
dat er slechts zeven duizend op heel het volk
overbleven, die God zochten, toch werden
allen besneden, en bleef de grens des volks
de grens der kerk uitmaken. Zelfs kan men
zeggen, dat Israels volksbestaan opzettelijk
in het leven was geroepen, om aan de
kerks Gods deelen in het nationale leven in-
geweven vorm te kunnen aannemen. — Wat
wij thans onder de kerk verstaan, d. w. z.

een afzonderlijke, van het huisgezin, de
familie en den burger staat onderscheidene,
en daarom zelfstandige organisatie, met
eigen grens in eigen kring besloten, met
eigen ambten en bedieningen, met eigen wet
en regeling, met eigen bezit en eigen sym-
bool, is dan ook eerst na Jezus' Hemelvaart
ontstaan, en in dien zin nu is beide waar,
zoowel dat de kerk er geweest is van den aan-
begin der wereld, als dat de zelfstandige
wereldkerk eerst opkomt na den Pinksterdag.
Profetisch staat die geheel eenige betee-
kenis van Jezus voor de wereld, en omge-
keerd die hooge betekenis van den toen-
maligen toestand der wereld voor het werk
van den Christus, dan ook uitgedrukt in
het opschrift boven het geboorteverhaal
van Lukas: „In de dagen van den keizer
Augustus, toen de geheele wereld zou be-
schreven worden“. Dat korte woord toch,
brengt de kribbe van Bethlehem aanstonds
in historisch verband met de geheele po-
sitie van het toenmalige Romeinse wereld-
rijk. Het wereldrijk moest de bedding
uitgraven, waar de stroom van de wereld-
kerk in zou uitvloeien. En wij, belijders
van den Christus, aarzelen geen oogenblik,
met luider stem te belijden, dat niet Jezus
bij Rome keizerrijk komt, maar Rome
keizerrijk bij Jezus. Het wereldrijk is er, om
dat Jezus komen zou. Het kwam op om Jezus
te dienen. En zijn taak zou volheid zijn,
zoodra het de wording en vestiging van Jezus'
wereldkerk mogelijk had gemaakt. Toen
ging dat keizerrijk onder, en wat bleef was
niet de troon van keizer Augustus, maar het
Koninkrijk van het kindeke, dat te
Bethlehem onder dien keizer Augustus gebo-
ren werd.

Het toebereid zijn nu, van de toenma-
lige Romeinse wereld op die verschijning
van de wereldkerk, en de ingang van het
Koninkrijk van Christus, die in de snelle
verbreiding van de Christelijke religie en in
den even snellen ondergang van het heiden-
dom aan het licht trad, vormt in de be-
staande wereld dan ook een zoo geheel
eenige gebeurtenis, dat om strijd de geloof-
te en ongelooftige historischrijvers zich
hebben uitgeput, om dezen wonderen omkeer
in de geschiedenis dezer wereld te verklaren.

De mystiek geeft hier geen verklaring.
Of waarom zou de invloed van den Heiligen
Geest, zou de bezieling die van den
verhoogden Middelaar uitgaat, thans minder
zijn dan destijds? De nevelen kunnen dichter
of dunner zijn, en daardoor het licht dat
ons oog opvangt, doffer of klaarder, maar
de zon blijft altoos dezelfde zon en haar
uitstraling mindert of neemt niet toe, hoe
ook de glans en gloed van haar licht op onze
aarde mogen verschillen. En zoo thans ook
mag het ontzettend verschil tusschen den
eersten wonderen opgang van het Christen-
dom, en de traagheid waarmee het thans nog
in de Christenwereld voortkruip, nimmer
verklaard uit een sinds ingetreden minde-
ring van actie bij Jezus, maar moet toege-
licht uit de meerdere of mindere dichtheid
van de nevelen, die in het leven der volke-
ren de doorbreking van zijn licht hinderen of
bevoornden. Stellig overtreft de missionaire,
opzettelijke organisatie voor de kerstening
der wereld, in omvang, in geldofferinge, en in
de bediening door afzonderlijk personeel,
zeer verre de gelijksoortige actie in de eerste
euw, en toch kunnen we niet doorbreken,
zien we nergens onder de Heidenen of
Mahomedaanse volken en natien een zelf-
staand, krachtig Christelijk leven opkomen,
en troosten we ons reeds met de kleine
triomfen die op de Zuidzee-eilanden, op
Madagascar, in de Minahassa enz. behaald
zijn, het liefst voor onszelf verbergende,
dat de invloed van deze kleine winste op
het geheel van het wereldleven, en op de
betekenis van Paganisme en Islam zoo-
goed als niets is.

De vier groote brokstukken der wereld,
die in China en Japan, in India, in de Isla-
mitiesche wereld, en in Afrika voor onslig-
gen, hinderen ons Christelijk gevoel, en
telkens komt de bede en de verzuchting
in ons op, of we toch, als een Paulus en
Silas in die donkere volksgroepen uitgaande,
stormerend hand het leven der natien voor
den Christus gewinnen mochten. Saam zijn
ze ver over de duizend miljoenen. Nochtans
vordert men niet des noemens waard. En
toch leeft de Christus en is dezelfde, toen
de heden. En ook het gebod en de
toewijding voor de Zending ontbreekt niet.
Wat nu blijkt hieruit anders, dan dat bij
deze natien door den loop van haar histo-
rie nog niet die ontvankelijkheid, nog niet
die honger gewerkt is, die in de eerste
euw een zoo wonderen opgang van het Christen-
dom in het Romeinse wereldrijk moge-
lijk maakte; en het is eerst onder het
licht van deze tegenstelling, dat ge ten volle
verstaan leert, hoezeer God de Heere door

zijn gemeene gratie de toenmalige wereld
op de komst van den Christus en op den
ingang van zijn kerk in deze wereld had
voorbereid. De Hellige Schrift spreekt van
de „volheid der tijden“, en wat nu is dit
anders, dan dat niet alle tijden gelijk zijn,
dat er tijden zijn van voorbereiding, tijden
waarin zeker proces ongemerkt doorwerkt,
en dan ook tijden, waarin dat proces vol-
eind, de vrucht volbragen is, en er alsnu een
toestand is ingetreden, die geheel berekend
is op wat God besloten had in die „volheid
der tijden“ tot stand te brengen. En over-
mits nu dit bestel Gods over de volkeren
van den aanbegin tot den einde het spoor
der gemeene gratie volgt, en alleen door
die gemeene gratie denkbaar en mogelijk
werd, is het niet te sterk gesproken, zoo
we in heel het werk der gemeene gratie
een beleid aannemen, dat ten slotte al haar
stralen in het werk van den Christus als in
een brandpunt deed saamvallen. In dien
zin is metterdaad het Kruis van Golgotha
het middelpunt der wereldhistorie, waarin
al haar stroomen als in een oceaan uit-
vloeien, en waaruit omgekeerd als uit een
fontein alle beekjes der historie die daarna
komt, afvloeien.

Wat de wereldkerk bij haar intrede in
de wereld voor een sael voortschrijden nood-
ig had, was in hoofdzaak drieërlei: gees-
telijke ontvankelijkheid, historische rijpheid
en gemeenschap tusschen de volkeren. De
communicatie om te kunnen doordringen, de
historische rijpheid om den keer in het leven
der volken te kunnen beheerschen, en de
geestelijke ontvankelijkheid, om ingang te
kunnen vinden in het hart. Over elk dezer
drie een kort woord.

Er kan afsluiting en er kan gemeenschap
der volken bestaan. Die afsluiting is er, als
gelijk nu nog in Afrika, stam tegen stam,
volk tegen volk vijandig overstaat, de gren-
zen afsluit, en elke gemeenschappelijke trek
tusschen aller leven dientengevolge ontbreekt.
Maar juist aan dien toestand had de
triomf van Rome macht destijds een
einde gemaakt. Rome toch was er in
geslaagd, niet alleen om de afzonder-
lijke stammen van Italië, maar om alle
meestellende volken in Europa, en straks
het medeleven deel van Azië en Afrika,
met de Europeesche menscheit, tot één
 geheel saam te snoeren. Van de grenzen
van India en China tot aan de westkust der
Britsche eilanden heerschte de Romeinse
adelaar. Die eenheid doorbrak alle grens,
niet enkel met zwaard en wet, maar ook
door de gemeenschap die internationale
handel gaf. Zoo leerde het één volk het
andere kennen. Wegen werden aangelegd,
postcommunicatie in het leven geroepen,
het reizen was in gebruik gekomen. In
elkanders gedachtenwereld was men inge-
drongen, en de Griekse taal diende als
instrument voor al wie hooger ontwikkeld
was, om de uitwisseling der gedachten
mogelijk te maken. Zoo was er voor het
eerst een wereldleven ontstaan. Vroeger
leefden er wel huisgezinnen en families en
stammen en natien, maar men kon niet
zeggen, dat de wereld, als eenheid ge-
noemen, tot een eigen leven ontwikkeld
was. Maar thans bestond dit. Niet natu-
rlijk een medeleven van heel de wereld,
immers dit is zelfs nu nog niet het ge-
val. De wereld als geheel genomen kan
in haar kern en hoofd leven, ook al zijn
de uiterste deelen en einden nog in staat
van verstijving. Zoo leeft ook een huisge-
zin vol en krachtig, al kunnen de kleuters
op de kinderkamer de gesprekken nog
niet meemaken. En geheel dat meele-
vende deel der wereld nu had Rome keizer
destijds onder zijn schepter verenigd, en in
dat onmetelijke rijk zekere gemeenschap des
levens, door een internationaal gouvernement,
door internationale communicatie en door
een internationale taal mogelijk gemaakt.
Vandaar dat de man van Tarsen, die taal
sprekend, die wegen bereizend, en onder
die wet levend, in minder dan een halve
euw van Jeruzalem tot in Spanje de bood-
schap des Evangelies kon uitdragen, en ten
slotte roemen kon, dat hij heel de wereld
met het Evangelie had vervuld.

Maar bij deze eerste macht der gemeene
gratie kwam een tweede. Om op eenmaal
positie in de wereld te kunnen nemen, moest
de intrede van het Christendom vallen in een
periode van historische rijpheid. Ware het
Christendom opgetreden in de periode, toen
nog de heftige worsteling gaande was tus-
schen Rome en de Germaansche, Griekesche,
Aziatische of Afrikaansche volken, zoo zou
aller aandacht naar die alles beheerschende
worsteling zijn afgetrokken geweest, en het
lot van het Christendom aan de zeg-
praal of de nederlaag der Romeinse wapen-
nen hebben gehangen. Nu daarentegen was

onder Augustus metterdaad een periode van
historische rijpheid ingetreden. Alle groote
vraagstuk was beslist. Alle machtige worstel-
ing had uit. Rome stuitte op geen tegenstand
meer. Er was, als we zoo zeggen mo-
gen, een historische Sabbat ingegaan. Er
heerschte allerwegen vrede. Er werd stille rust
genoten. Men leefde zonder doel, zonder
eigenlijk te weten waarvoor. Het was of
het proces der historie uit had. Het was
als een vergadering der volken, waarin
niemand meer het woord vroeg, en die alzo
geheel geschikt was, om, als ten slotte het
Christendom het woord kwam vragen,
allen eerbiediglijk te doen luisteren. Kon
het Christendom, kon de wereldkerk niet
optreden, zonder in de historie der wereld
een geheel ommekeer teweeg te brengen,
welnu juist in de dagen van het Romeinse
keizerrijk, was de wereld hiervoor rijp ge-
worden. De historie rustte, ze had geen
bezigheid meer, en zag zich alzo tijd en
gelegenheid geopend, om zich schier uit-
sluitend en onverdeeld met de question
Christienne, die welhaast aan de orde kwam,
bezig te houden.

En het is, dank zij deze tweevoudige
vrucht der gemeene gratie, dat haar derde
vrucht, die te eeren is in de ontvankelijk-
heid der gemoeiden, eerst haar volle be-
teekenis erlangde. Onder de Mahomedanen
is de missionaire arbeid der Christenen
daarom zoo tegenspoedig en zoo schier hope-
loos, omdat de Mahomedaan geheel zelfvol-
daan is, zich in zijn religietrots als de religieus-
meerdere boven allen verheft, alle behoefte
aan verlossing in zich verstikt heeft, en allen
toegang tot hooger ideaal voor zich heeft
afgesloten. In sommige Heidenlanden vindt
men soms nog een gelijksoortigen to-
estand, met name onder de Buddhisten
in India en China. En zoo nu had ook
eens in de onderscheidene landen, die het
Romeinse keizerrijk uitmaakten, de dienst
der goden zoo hoog in aanzien gestaan,
dat hij lange eeuwen heel het volksleven
bezielde. Doch in die dagen heeft God den
Middelaar nog niet doen geboren worden.
Dat toefde tot de dienst der goden in
Rome en in Griekenland in verval was
gekomen, en door Plato en andere wijs-
geeren hoogere behoeften gewekt waren.
Toen bevredigde de dienst der goden niet
meer. Ook de taal der wijsgeeren kon de
behoefte van het hart niet stillen. En uit Egypte
en uit heel het Oosten riep men toen priesters
en priesteressen naar Rome, om door
nieuwe diensten en mysteriën den honger
van het hart te bevredigen. Juist omdat
alle godendiensten strikt nationaal waren ge-
weest, voldeden deze diensten niet meer nu er
een algemeen menschelek besef, een wereld-
bewustzijn wakker was geworden, en zoo
mengden alle diensten zich dooreen, om
den internationalen dorst te stillen. En toen
nu ook deze poging mislukte, en de wereld
vervelde over het hart bracht, en het zin-
genot het roepen van het menschelek hart
niet tot zwijgen kon brengen, ontstond er
een algemeen gevoel van onvoldaanheid,
en zocht men iets anders en hoogers en
beters, gelijk we dit ook in de Evangelie-
sche verhalen, tot zelfs bij Romeinse offi-
ciëren, zien uitkomen. En overmits nu het
Christendom juist alle nationale dijken en
dammen doorbrak, om een menscheleke
religie, om een wereldgodsdienst te zijn,
en als wereldgodsdienst de diepste nooden
en behoeften van het menschelek hart te
bevredigen, mag zonder overdrijving gezegd,
dat in de toenmalige Romeinse wereld
een bedding gegraven lag, waarin de stroom
van Christelijk geloof slechts had uit te
vloeien.

Zoo paste de toestand der wereld op
het werk dat de Christus kwam volbrengen.
Niet bij geval of door verrassend saamtrefen,
maar omdat diezelfde God en Vader, die
de wereld alzo liefhad, dat Hij haar zijnen
eeniggeboren Zoon wilde schenken, die
wereld op de komst van dien Zoon had voor-
bereid door het werk van zijn gemeene gratie.

„Met den bespottel uit.“

Wanneer de tiran een einde zal
hebben, en dat het niet den be-
spottel uit zal zijn, en dat allen,
die tot ongerechtigheid waken,
uitgeroemd zullen zijn. Jes. 59:20.

De spot is een scherp, tweesnijdend wapen,
en de bespottel gemeenlijk een tiran, die er
kwaliek en lachend mee wondt.

Niet een ieder is op dit wapen meester, en
wiens aard en natuur er den aanleg voor mist,
leert er het vaardig hanteeren nooit van.

Het „bespotten“ komt op uit laatschuldigheid,
uit behaagzucht of uit vernut, en al naar de man en
de kring, waarin hij optreedt, ligt of in het een
of in het ander voor hem de scherpe prikkel.
De één zal een vijand hebben, een persoon die
hem hindert op zijn weg, en dien hij in gezel-

schap niet velen kan; en nu bezigt hij de bespotting als wapen, om hem laatspottend uit de hoogte te behandelen; kan het, door zijn spot hem het leven in dien kring onmogelijk te maken; en lukt dat niet, hem althans tot zwijgen te doemen, hem te kwelen, en zijn invloed te breken.

Maar voor een tweede staat het heel anders. Die treedt een kring binnen, *sonder* veete in zijn hart, maar in dien kring wil hij de lachers op zijn zij hebben, en door dien lach zich zelf laten bewonderen, en nu *liest* hij zich een slachtoffer, en viert er zijn lust aan, niet uit bitterheid noch uit kweizucht, maar schier eeniglijk om te behagen.

En een derde eindelijk bespot noch uit laatspottend trots noch ook uit egoistische behaagzucht, maar omdat hij zijn spelend vernuft niet beheerscht. Vanzelf en ongezoekt komen de spottische beelden zoo iemand voor den geest, dringen zich de spottachtige woorden bij hem naar de lippen, en dan laat hij zich gaan, en weet zich zelf niet te beheerschen, en zoo wordt hij door zijn spottzucht, niet uit passie noch met opzet om te behagen, maar vaak zonder dat hij 't zelf weet.

Alleen de eerste soort »bespotter» nu is het waartegen de Heilige Schrift haar banvloek plaatst. Niet alsof ze het diep egoistisch en meedoogenloos bespotten uit behaagzucht verschoont, of als een het wild vernuftspel, ook dan als het wondt, nog te vergoelijken zijn. Dat zij verre. Maar overmits de Heilige Schrift *Gods volk* komt vertroosten, en juist dat volk, eeuw in eeuw uit, het bangt van de spottzucht der laatspottendheid te lijden had.

Voor God en zijn Woord is de »bespotter» een tiran, die Gods heiligen kwelt, en daarom gaat tegen dien tiran de profete uit, dat *»die tiran een einde zal nemen, en dat het eens met dien bespotter uit zal zijn»*.

De »spotter» en de »bespotter» zijn wel verwant, maar toch niet één.

De echte spotter wordt gedreven door laatspottzucht tegen het heilige. Hij kiest God zelf tot zijn vijand, en Gods waarheid en heilige mysterien tot het voorwerp van zijn lachenden smaad.

De man die God *hoort* is nog zoover niet. Wie hoondend tegen de majesteit des Heeren spreekt, toont dat hij nog den indruk van Gods majesteit ondergaat, en dien indruk van zich wil weren, en nu tegen God worstelt, om God te boven te komen. Hem kenmerkt valsche heroïsme, onheilige heldenmoed. Hij is een hooghartige Rabsake.

Maar de spotter steekt nog diep dieper in zijn zonde. Hij worstelt niet meer. In zijn schatting is God reeds overwonnen. En nu zit hij rustig terneder, om met dien overwonnen God te spotten, en door dien spot alle uitwerking te breken, die van dien overwonnen God nog bij anderen mocht naderen.

Voor den spotter is God er onder, en opdat God er niet weer bovenop come, belacht hij dien God met duivelschen wellustlach.

Maar zoo is de »bespotter» niet.

De »bespotter» keert zich niet tegen God, maar tegen hen, die onder menschen nog voor God durven uitkomen.

Daar schuilt dan wel vijandschap tegen God achter, maar de »bespotter» is toch te ondiep om zich tegen God zelf te keeren. Wat hem prikelt en hem genot bezorgt is, »de fijnen», omdat ze God vreezen, te plagen, te terven, te sarren, en in wat hun het heiligst is te wonden.

En daar groeit hij in, niet *acht* uit kweizucht, maar ook naarden het vernuft nooit gemakkelijker zijn vonken schiet, dan waar het hoogste aan het laagste, het heiligste aan het gemeenste raakt.

Immers hij bespot niet alleen »de fijnen». Hij viert zijn lust ook wel aan anderen bot. Maar toch als hij »de fijnen» tot zijn slachtoffer kan kiezen, werkt zijn vernuft het vaardigst en geniet hij op het hoogst.

Ook die zonde der »bespotting» nu, komt op uit een trek, dien God zelf in onze natuur inghelept, bij zijn scheppen van den mensch naar zijn beeld.

Satan is te arm om ooit iets origineels te doen, iets ook maar te scheppen. Het vernuft is niet zijns, maar Gottes. En al wat Satan vermag is, dat hij het vernuft dat God tot den prijs van zijn naam achipt, omzet in een booze kracht, die tegen God en zijn volk ingaat.

Want dat er in de »bespotting» iets schuilt, dat op zich zelf volstrekt niet zondig is, dat leert Psalm 2 ons wel, als het daar heet dat God zelf dit machtig wapen hanteert. *»Die in den hemel zit, zal lachen, de Heere zal se bespotten»*. Of ook dit merkt ge wel in Psalm 59:9, als David uitroept: *»Maar Gij Heere wilt hen belachen, Gij zult alle Heidenen bespotten»*.

De grondkracht alzoo, waaruit de bespotting opkomt, ligt in God zelf. Een trek van die grondkracht is ook ons, omdat we naar Gods beeld geschapen zijn, in onze natuur gedreven. En de zonde ontstaat pas, wanneer de bespotter onder menschen dezen trek van triomferenden humor niet *voor* God, maar tegen God keert, en er de bitterheid van gevoelen doet aan zijn volk.

Zelfs mag gezegd, dat Gods volk ten deze aan verzuim schuldig staat, en dat het dezen trek onzer natuur te veel ongebruikt liet, waar hij voor de eere van God en zijn waarheid kon worden aangewend.

Zie maar, met wat bijtenden humor Jezus de Phariseën en Schriftgeleerden terecht zet, en reken dan zelf na, wat kracht van zulk zinnig zeggen van Jezus al de eeuwen door is uitgegaan.

Ook in het begraven van een u toebetrouwde kracht. Zoo dacht ook Erasmus er in zijn *»lof der zaligheid»* over, en Marini in zijn *»Bijzondere»*. Ernst is treffelijk, maar ook het vernuft, mits in den dienst des Heeren aangewend, is een gave, waarmede voor de zake Gods moet gestreden worden.

Toch kan deze roeping van Gods volk, om ook het vernuft in den dienst des Heeren te stellen, nimmer een vrijblijf worden, om aan wie ons »als fijnen» bespot, dit met bespotting overziet betaald te zetten.

Ook van dat lijden der »bespotting» spreekt de Heere: *»Mijn is de wrede, en daarom gaat tot zijn volk de profete der verhooring uit, dat het eens met dien bespotter uit zal zijn»*.

Let er dan ook op, hoe zij aan wie deze heber der vertroosting wordt uitgereikt, worden ingeleid onder den eernaam van *»de zachtmoedigen»*. De zachtmoedigen zullen vreugde hebben, zoo loopt het redeverband, *»de zachtmoedigen zullen vreugde hebben, als het een den bespotter uit zal zijn»*.

Maar vergis u nu niet. Want onder »zachtmoedigen» verstaat de Schrift volstrekt geen lieden met algemontert eergevoel; goedbloedige zielen, die zich maar alles laten welgevalen; slachtsche

naturen, die zich maar alles laten aanleunen; on-aandoenlijken, die het lijdelijk kunnen aanhooren zoo als men hen krenkt en smaadt en hoont, zonder dat het bloed hun uit de kameren van het hart naar het aangezicht vliegt.

Integendeel de »zachtmoedigen», naar luid van Gods Woord, zijn liere, nobele naturen, die de beleediging van den spot diep gevoelen, en telkens aandrift in zich ontwaren, om er vierkant tegen in te gaan, en die het ook wat goed kunnen zoudten, maar die *ervan afstien uit gehoorzaamheid aan God*, en die niet terugblijven, omdat ze het niet mogen.

Maar ge begrijpt dan toch, hoe hemelsbreed dat verschil. Enerzijds een lage natuur, die zich trappen laat, zonder dat het hem deert, of zonder dat hij zou durven of kunnen van zich afstaan. En anderzijds een heldennatuur, van hoogen moed, die duchtig met het wapen van den spot terug zou kunnen slaan, maar, onderwijl hij fier en rustig den bespotter in het oog staart, den pijl op de pees terughoudt, omdat zijn God hem geleerd heeft, dat hij zich niet mag wreken, maar het over heeft te geven aan zijn God.

En vraagt ge hoe dit dan rijmt, dat Gods volk het vernuft in den dienst des Heeren heeft te stellen, en dat toch »de zachtmoedigen» niet terug mag slaan, laat u ook hierin dan door uw Heiland leeren, die als hij zelf gehoord werd, nooit terugsmadde, en hoe giftig ook belasterd, altoos *zweg*; maar die *niet* zweeg, als de waarheid van zijn God moest gehandhaafd worden, en dan het bijtendst vernuft niet te scherp achtte.

Dat men u bespot, moet ge als kind Gods dragen kunnen; dat men tegen uw Vader in de hemelen spot, noot.

Dat men u bespot, moet ge niet uit weeke onmannelijkheid u laten aanleunen, maar met al Gods volk, door zelfbeheersching, heldenmoed, en gehoorzaamheid aan uw God dragen kunnen.

Het mag u, ook al zwijgt ge, zelfs niet bitter maken in uw gemoed.

Het hoort bij het Kruis, dat ge zult opnemen, opnemen elken morgen, om het vroolijk volgend, uw Heiland na te dragen. Of wie is gelasterd, wie bespot als hij, toen hij te sterven hing aan het vloekhout?

Ja, sterker nog. Christenen die niet van bespotting te lijden hebben, mogen zich wel afvragen, of het goed met hun ziele voor God staat. Onder de zaligsprekken van Jezus komt ook deze voor: *»Zalig zijt ge, zoo de menschen u smaden, en vervolgen, en liegende alle kwaad tegen u spreken om mijnen wil»*. Of ook denk aan dit andere woord van uw Heiland: *»Omdat gij van de wereld niet zijt, maar ik u uit de wereld heb uitgevoren, daarom haat u de wereld»*.

O, Het staat met een kind van God zoo bedenkelijk, als de wereld hem niet haat, maar gaarne lijden mag en eert en viert.

Op »de fijnen» heeft de bespotter het gemunt, en daarom is het zoo veelzins geestelijk veilig juist onder »de fijnen» gerekend te worden; mits het niet zij om uw stijfheid en onafhankelijkheid, of om kleinzieligheden, in zichzelf bespottelijk, maar wel waarlijk om uw beslist, uw volhardend, uw in alles uitkomend geloof, naar dan weet ge ook, dat de »bespotter» u niet loofst, zoalng uw kracht om voor Jezus te roepen aanhoudt; dat hij misschien meegaat op uw begrafenissen, om in zijn haard te lachen als ge in den kuil gaat; en dat hij zekerlijk nog na uw dood knagen zal aan de nagedachtenis van uw naam.

En nu houdt u dat wel niet op, en ontmoedigt u niet bij uw strijd op aarde, en zal, als ge eens gestorven zijt, wel aan uw zaligheid bij God niet hinderen; maar toch, God die rechtvaardig is, laat de ziel van zijn volk niet onder den beklemmenden druk van dien eindlozen »bespotter».

Hij geeft zijn volk een belofte, een toezegging, een vast bezegeld vertroosting, en die profete houdt in, dat het eens met dien bespotter uit zal zijn.

Uit, niet voor korten tijd, maar voor eeuwig. En dat God dan alle rol zal omkeeren.

Voor den »bespotter» een tandenknersen in zelfvermading eeuwiglijk. En voor wie de bespotting verdragen heeft, een »vervuld worden van den mond met lachen» in storeloze vreugde bij zijn God.

Register op E Voto.

Het Register op E Voto is bijna afgedrukt, en zal terstond als het gereed is, worden toegesonden aan een ieder, die de verschuldigde gelden inzond.

Amsterdam, 29 Oct. 1897.

Budget van Eeredienst.

Nog altoos leven we in ons goede Nederland onder de bepaling van Art. 171 der herziene Grondwet, die, met opzicht tot de Kerkgenootschappen of Gezindheden tweemaal financieele bepaling inhoudt.

De eerste is, dat »de traktementen, pensioenen en andere inkomsten, van welken aard ook, thans door de onderscheidene godsdienstige gezindheden of derzelver leeraars genoten wordende, aan dezelfde gezindheden verzeerd blijven».

En de tweede geeft niet aan de gezindheden het recht, maar aan de Regeering de bevoegdheid, om leeraars die dusver geen traktement genoten, een traktement toe te leggen, of ook te lage traktementen te verhoogen.

Dit laatste is geen *moet*, maar het *kan*.

Ter voldoening nu aan dit Grondwetsartikel viaden we op het ontworpen Budget van eeredienst de navolgende sommen uitgetrokken op Begrotingshoofdstuk VII B, Afd. 7:

Vijde Afdeling.

Kosten der Eerediensten.

A. Protestantische kerkgenootschappen.

Artikel 53. Kosten van kerkbestuur bij de Hervormden, Evangelisch-Lutherschen, Hersteld Evangelisch-Lutherschen en Remonstranten f 40,100.00

Artikel 54. Traktementen van Hervormde predikanten f 1,141,385.39 1/2

Artikel 55. Traktementen van Evangelisch-Luthersche predikanten 37,535.50

Artikel 56. Traktementen van Hersteld Evangelisch-Luthersche predikanten 4,325.00

Artikel 57. Traktementen van Doopsgezinde predikanten f 1,450.00

Artikel 58. Traktementen van Remonstrantsche predikanten 20,000.00

Artikel 59. Nieuwe traktementen en verhoogen 56.00

Artikel 60. Bezoldiging, meest van candidaten, voor hulppredikanten bij de Hervormden en Lutherschen 1,000.00

Artikel 61. Kinder-, school- en academiëgelden bij de Hervormden, Evangelisch-Lutherschen, Hersteld-Evangelisch-Lutherschen, Doopsgezinden en Remonstranten 102,000.00

Artikel 62. Traktementen en toelagen voor kerkelijke bedienenden, mitsgaders toelagen voor gemeenten, leeraars, emeritipredikanten, weduwen en andere van verschillende aard 16,000.00

Artikel 63. Subsidien voor bouw en herstel van kerken en pastorieën Memorie.

f 1,379,851.79 1/2

B. Roomsche-Katholiek kerkgenootschap.

Artikel 64. Kerkelijk bestuur f 21,000.00

Artikel 65. Onveranderlijke competentien 21,565.51 1/2

Artikel 66. Traktementen voor plaatselijke dienstdoende kerkleeraars 521,569.77 1/2

Artikel 67. Nieuwe traktementen en verhoogen Memorie.

Artikel 68. Tijdelijke toelagen en onderstanden aan Roomsche-Katholiek geestelijken 400.00

Artikel 69. Subsidien ten behoeve van kerkelijke gebouwen en pastorieën 600.00

f 565,135.29

C. Kerkgenootschap der Oud-Bisschoppelijke Cleresie.

Artikel 70. Kerkelijk bestuur f 4,300.00

Artikel 71. Traktementen van plaatselijke dienstdoende kerkleeraars 7,600.00

Artikel 72. Nieuwe traktementen en verhoogen Memorie.

Artikel 73. Subsidien ten behoeve van kerkelijke gebouwen en pastorieën Memorie.

f 11,900.00

D. Israëlitische kerkgenootschappen.

Artikel 74. Kosten van kerkelijk bestuur f 3,550.00

Artikel 75. Traktementen en toelagen voor opperrabbijnen, rabbijnen, kerkleeraars, weduwen en kosten van waarneming van vacante rabbijnen 9,225.00

Artikel 76. Nieuwe traktementen en verhoogen Memorie.

Artikel 77. Subsidien aan Israëlitische gemeenten voor bouw en herstel van synagogen en andere kerkelijke gebouwen Memorie.

f 12,775.00

Totaal f 1,960,662.08 1/2

En bovendien onder Afd. 8 van hetzelfde hoofdstuk op Art. 83, 84 en 85 deze drie posten:

Artikel 83. Kerkelijke pensioenen betreffende de Eerediensten, behalve den Roomsche-Katholiken f 218,888.00

Artikel 84. Subsidie aan het provinciaal kerkbestuur van Friesland 6,400.00

Artikel 85. Kerkelijke pensioenen betreffende den Roomsche-Katholiken eeredienst 57,672.00

Deze beide reeksen posten bedragen samen, de eerste f 1,969,662.08 1/2

de tweede 276,558

Saam alzoo f 2,246,220

Rond kan men dus zeggen: twee en een kwart millioen.

Op deze begrotingsposten nu wenschen we ditmaal enkele kantteekeningen te maken.

De eerste is, dat het o. i. wenschelijk is en blijft, dat Art. 171 der Grondwet, na billijke verrekening met de kerken, wegvalle.

Elke financieele band met de Overheid doet aan de eere der kerk van Christus te kort.

Greep die verrekening plaats tegen 3 pCt., en tegen het volle nu genoten bedrag, zoo zou dit een kapitaalsuitkeering van f 67,500,000 vorderen, om het ruim te nemen f 70,000,000.

Het Budget van Financien zou voor reatebetaling dan met ruim 2 millioen belast en voor gelijke som op Afd. 7 en 8 onttast worden.

Een transactie, waarbij de Gereformeerde kerken geen actueel belang hebben, daar zij uit beginsel niets ontvangen, maar die we aan de in genot zijnde kerkgenootschappen steeds hebben aangeraden, overmits we den dag zien komen, dat Art. 171 der Grondwet *sonder verrekening* staat geschrapt te worden.

De stroom loopt in die richting, en het gaat daaraan. Verzie men eer het te laat is.

Onze tweede opmerking raakt de Memorieposten, en daarmee gelijk staande Artikelen. Voor bouw en herstel van kerken en pastorieën staat bij den Protestantischen eeredienst niets uitgetrokken. Evenzoo bij de overige. Uitzondering maakt alleen de Roomsche eeredienst, die zich f 600 niet toegewezen.

Desgelijks staat voor verhoogen en bevestiging van nieuwe traktementen (Art. 171 Grondwet, 2e lid) voor den Protestantischen eeredienst aangewezen f 56, zegge: *als en vijftig gulden*, bij bijna alle overige eerediensten niets.

Desaangaande nu merke we op, dat de Grondwet in Art. 171 van geen gelden voor kerk- of pastoriebouw spreekt, en dat het, nu er bij staat dat traktementverhoogen »kan» gegeven worden, twijfelachtig is, of uitbetaling van gelden voor kerk- en pastoriebouw grondwettig geoorloofd is.

Als u niets gezegd wordt, zijt ge vrij.

Maar als u, als Regeering, gezegd wordt, dat ge één ding kunt doen, sluit dit uw kunnen bij andere dingen uit.

Feitelijk achten we het dan ook een bespotting, als de Regeering voor alle eerediensten saam f 600 voor nieuwen kerkbouw, pastoriebouw en herstel van beide uittrekt, onderwijl de bevolking de laatste halve eeuw verduubeld is, en hierdoor zeer aanzienlijke kerkbouw is noodig geworden.

Maar ernstiger is onze grief tegen de Memorieposten in zake der traktementen.

Als de Grondwet de bevoegdheid tot verhoogen van dezen post u toekent, en nog pas in 1887 deze bevoegdheid vernieuwd heeft, neem dan positie.

Zeg dan of met ons, dat ge heel het Budget van Eeredienst door verrekening weg wilt nemen, en dan is het billijk, dat ge onderwijl niet verhoogt. Of wel verklaar u voor voortbestaan van het budget, maar voer dan Art. 171 2e lid ook uit, en verhoog dan wat nu veel te laag staat.

In de derde plaats hebben we ernstige bedenking tegen de plaatsing van de kerkelijke pensioenen onder Afd. VIII.

Kerkelijke pensioenen worden verleend krachtens Art. 171 der Grondwet, en loopen dus niet parallel met de burgerlijke pensioenen, noch ook behooren met deze onder éénzelfde rubriek te worden saamgevat.

Deze pensioenen zijn: *kosten der eerediensten*, en moesten alzoo, tegelijk met alles wat uit Art. 171 voortvloeit, onder Afd. VII zijn gebracht.

Thans daarentegen staan ze van Afdeling VII gescheiden, opgenomen onder en vermengd met de burgerlijke pensioenen, die de Overheid aan haar ambtenaren verleent.

Dit nu geeft den schijn, alsof deze pensioenen min of meer met de burgerlijke pensioenen op één lijn staan, wat ze niet doen.

Het vestigt de booze idee, alsof de Bedienaren van den godsdienst tot op zekere hoogte onder de Staatsambtenaren thuis hooren, en is alzoo in strijd met het feit, dat de kerkelijke Dienaren hun ambt en positie afleiden uit geheel eigen bron, d. i. uit het Koningschap van Christus.

Waar nu de Grondwet dat eenig ware beginsel eerbiedigt, en deswege onder Art. 171 de zaak der kerkelijke Dienaren, ook wat de pensioenen betreft, geheel afzonderlijk regelt, is het niet te verdedigen, dat het Ministerie van Financien deze juiste verhouding vervalscht, en de kerkelijke pensioenen met de burgerlijke pensioenen onder één hoofd neemt en dooreenmengt.

In het Budget moet duidelijk uitkomen wat Eeredienst krachtens Art. 171 kost, en deswege moeten alle posten, die hierop betrekking hebben, onder één hoofd staan.

En ook waar men alle te betalen pensioenen saam wil nemen, behoort die dan in het hoofd van Afdeling VIII te zijn aangegeven, als burgerlijke en kerkelijke pensioenen en in de rubriek met A en B onderscheiden te zijn.

Doch ook dit geschiedt niet.

Want burgerlijke en kerkelijke loopen geheel dooren. Art. 78—82 handelen van burgerlijke, Art. 83—85 van kerkelijke pensioenen en Art. 86, 87 weer van burgerlijke pensioenen.

Onze vijfde of laatste opmerking geldt de rangschikking der onderscheiden kerkgenootschappen.

Die rangschikking is thans in Afd. VII als volgt: A. Protestantische kerkgenootschappen. B. Roomsche-Katholiek kerkgenootschap. C. Roomsche Cleresie. D. Joodsche gezindheden.

We zeggen: Joodsche gezindheden, en niet Joodsche kerkgenootschappen, omdat, al staat deze naam in het Budget, die naam al te dwaas is, zoo men bedenkt dat Kerk beteekent: *Huis van Christus*.

Doch niet daarop wilden we komen. Onze bedenking geldt de geheel onnoodige, en averechtse indeeling.

Alleen goed en normaal zou het zijn, indien de Regeering achtereenvolgens alle kerkgenootschappen, één voor één, afzonderlijk noemde. Voor de volgorde kon dan als regel gelden, dat het talrijkste vooropging, en de overige naar hun aflopende ziental volgden.

Maar wat ter wereld beweegt de Overheid, om te spreken van een rubriek: *Protestantsche kerkgenootschappen*? Niet één genootschap voert dien naam, en het oordeel of een genootschap Protestantisch is of niet, komt aan de Overheid eenvoudig niet toe.

Het Remonstrantsche genootschap b. v. heeft heden ten dage aan alle Protestantsche traditie den rug toegekeerd, en is hoogstens quasi Sociaansche of Unitarisch. Hoe kan nu zulk een genootschap Protestantisch heeten, waar alle kerken der Reformatie de belijdenis der heilige Drieëenheid als uitgangspunt kozen?

De Roomsche Cleresie heeft men niet met de Roomsche-Katholiken saamgevoegd, maar beiden apart gehouden, elieve, waarom dan dien eenig goeden regel ook niet gevolgd bij de overige genootschappen?

Vroeger, toen men twee Departementen van Eeredienst had, was groepeerings noodzakelijk. Thans, nu alles onder één Departement ressorteert, ontbreekt zelfs elke aanleiding hiertoe.

Thans is deze groepeerings een dogmatische verklaring, waartoe de Overheid noch aanleiding noch recht bezit.

Een punt daarom te meer van gewicht, omdat deze »Protestantsche» combinatie door heel het Regeeringsbeleid heenloopt, bij het gevangeniswezen, in de krankzinnigengestichten, bij het leger, bij de vloot, en ook last not least, bij de statistiek.

Zoo wordt b. v. bij de veroordeelden wel opgegeven wie Roomsche is en wie Jood, maar niet wie Hervormd, wie Gereformerd, wie Luthersche is.

Kleinheid of grootheid van gezindheid is hierbij geen maatstaf, want de Gereformeerde den zijn bijna viermaal zoo talrijk als de Joden, en toch staan de Joden wel apart.

Dit nu is én onwetenschappelijk én onbillijk.

Onwetenschappelijk, want zulk een statistiek bedoelt natuurlijk aan te wijzen, welken invloed het kerkelijk leven op de overredingen en misdrijven heeft, iets wat nu niet blijkt.

En evenzoo onbillijk, omdat men nu aan de Joden en aan de Roomschen een privilege gunt, dat men aan andere kerken onthoudt.

Onze Eeredienst.

VII.

Ons vorig artikel besloot met af te keuren de usantie, die thans nog in enkele kerken van Gereformeerde herkomst buitenslands bestaat, om het brood en den wijn bij de viering van het heilige Avondmaal rond te dragen, heel de kerk door, en aan ieder op zijn zitplaats aan te bieden.

Hierop dient thans teruggekomen. Metterdaad toch openbaar zich, in de tegenstelling tusschen het vieren van het sacrament aan de Avondmaalstafel, en tusschen het ronddragen van brood en wijn, de werking van tweeërlei beginsel, dat in de onderscheidene Gereformeerde kerken geworfeld heeft, t. w. het echte en het valsche Spiritualisme.

»Spiritualisme» beteekent *geestelijkheid*, en duidt aan, dat in de verhouding tusschen het geestelijk-onzienlijke, en het zichtbaar-stoffelijke, de nadruk steeds moet vallen op het geestelijke, overmits het geestelijke hoofdzaak is, en in den regel zelfs uitgangspunt moet zijn.

Nu kan intusschen dit Spiritualisme *echt*, maar het kan ook *valsche* zijn.

Het draagt den echten stempel, indien het er in slaagt, het geestelijke te doen heerschen, en het stoffelijke of zijnlake laat dienen.

Daarentegen is het *vervalscht*, zoodra het geestelijke zijn heerschappij daarin betoont, dat het al het zijnlake of vernietigt of in den wilde en naar willekeur op eigen hand laat voortwoekeren.

Aan het gebod voelt een ieder die tegenste'lling dadelijk.

Ken gebod door velen saam opgezonden, heeft tweeërlei: 1º geestelijken inhoud, en 2º een vorm in uitgesproken woorden.

Hierbij nu verdedigt het Spiritualisme het beginsel, dat de geestelijke inhoud van het gebod hoofdzaak is, en dat het wezen van het gebed nimmer mag worden gezocht in den klankklank der woorden.

Echt is nu dit Spiritualisme, indien het er toe leidt, dat in het gebed het geestelijke heerscht over de woorden, en de woorden den geest dienen.

Gewerd blijft dan alle holle fraseologie, alle volzinneverven, alle woordengeprevel, alle stemkladder, alle booze klakkak; en toch zijn de woorden verre van onverschillig. Integendeel zonder het gereede woord, dat voortuig der biddende gedachte wordt, is de biddende geest in zijn uiting belemmerd.

Valsch daarentegen wordt dit Spiritualisme, zoodra de geest in het gebed het woord of doodt, of verwilderen laat. De geest nu doodt het woord, indien men in plaats van saam overluid te bidden, saam *stil* bidt, dat er geen klank gehoord wordt, of ook als de eenzame bidder ophoudt woorden te stamelen, en verzinkt in stil gepeins. En zoo ook de geest laat het woord *verwilden*, als men oordeelt, dat het woord er niet toe doet, dat aan de woorden des gebeds geen eischen zijn te stellen, en als men deswege in het gebed het maar zegt, gelijk het voor den mond komt, en het woord uitloopt